

ЈЕЗИЧКИ ЛУДИЗАМ У ПРОЗНИМ ДЕЛИМА ЗА ДЕЦУ ДЕЈАНА АЛЕКСИЋА¹

Айстиракџи: Онеобичења у прозним делима Дејана Алексића сагледавамо у светлу односа дечјег језика и језичког лудизма у књижевним делима за децу. Анализа је проведена применом лингвостилистичке методе. Корпус чине прозна дела Дејана Алексића, у којима се уочавају стилске доминанте које су обележје личне поетике овог афирмисаног и награђиваног дечјег писца. Језички лудизам Дејана Алексића остварује се кроз оказионализме, спаривање речи по звуку, каламбурске спојеве речи, буквализацију фразеологизама, уланчаност узастопних рима као у народним ређалицама, а то су уједно и одлике спонтаног дечјег говорног стваралаштва.

Кључне речи: стилистика, лингвостилистика, Дејан Алексић, књижевност за децу.

1.1. Песме и приче Дејана Алексића уврштене су у антологије и превођене на неколико језика. Добитник је великог броја књижевних награда. Освојио је све престижне награде из области књижевности за децу („Невен”, „Гашино перо”, „Доситејево перо”, награда *Полиџикиној Забавника*, награда Змајевих дечјих игара, награда Радио Београда, награда Сајма књига у Београду, награде „Гомионица”, „Раде Обреновић” и међународна награда „Мали принц”), а на српској књижевној сцени познат је пре свега као песник и писац за децу. У години која је за нама, Алексић је добио награде „Гордана Брајовић” и „Душан Радовић” за збирку прича *Мало-мало ђа слон*, награду „Златни кључић” за целокупно стваралаштво, награду „Владан Десница” за најбољи роман објављен 2021. године, као и награду „Милош Црњански” за дебитантски роман *Пейџа*, чиме је афирмисан и као прозни писац.

¹ Реализацију овог истраживања финансирао је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије (Уговор бр. 451-03-65/2024-03/ 200140).

Наведене чињенице оправдавају избор прозног стваралаштва за децу вишеструко награђиваног савременог писца као корпуса за лингвостилистичку анализу.

1.2. Предмет изучавања је језик прозних дела за децу Дејана Алексића у функцији остваривања лудичке функције. Циљ рада је издвајање онеобичења у причама и романима Дејана Алексића и њихова анализа у светлу односа дечјег језика и језичког лудизма у књижевним делима за децу. Анализа је проведена применом лингвостилистичке методе. Из корпуса су ексцерпирани стилски маркиране језичке јединице, а за анализу у овом раду издвојили смо језичка онеобичења која имају карактер језичке игре својствене говору деце.

1.3. У оквиру досадашњих истраживања предмет проучавања била је поезија Дејана Алексића (Илић 2013; Живановић 2013; Живановић 2013а), наративне технике у причама (Марковић 2018), док је Алексићевој прози за децу посвећено мање радова. Са аспекта науке о књижевности анализиране су игровне стратегије у кратким причама за децу, кроз поређење са кратким причама Д. Радовића (Љуштановић 2014), а предмет анализе била је и метафикција у збирци *Која се њиче како живе њриче* (Марковић 2016). Колико нам је познато, Алексићева прозна дела за децу нису анализирана са лингвостилистичког аспекта.

2.1. Језички лудизам у прозним делима за децу Дејана Алексића остварује се кроз оказионализме, спаривање речи по звуку, каламбурске спојеве речи, уланчаност узастопних рима као у народним ређалицама, а то су уједно и одлике спонтаног дечјег говорног стваралаштва.

2.2. Оказионализми у књижевности за децу имају одлике лексичких неологизама у дечјем говору, с том разликом што је у дечјем говору у питању спонтана деривациона активност у оквиру потенцијалних модела датог језика (Кебара 2015: 99), док је у књижевном делу реч о свесној деривацији непостојећих речи. Лексички неологизми су речи које не постоје у речнику, већ их дете измишља изводећи речи на основу свог искуства и свог виђења ситуације (Костић, Владисављевић 1995: 110). Студија дневничког типа показује да је у дечјем говору деривација централни творбени модел, јављају се и примери слагања и префиксације (нарочито код глагола), док је сливање ређе (Спасић, Ђуровић 2020: 84).

Изведенички оказионализми у прозним делима Дејана Алексића изведени су помоћу честих суфикса у српском језику, често налик на дечје неологизме, а само у једном примеру је реч о имитацији стране речи коришћењем продуктивног суфикса *-ос* из шпанског језика (*џужос*):

Сваког ко би прекршио ово правило, ко би се смејао „охохо” или „ахахаха”, сместа би водили у *јолицаоницу* (Алексић 2015: 56); Недавно сам, по службеној дужности, обилазио села око *Теџредије*, како народ назива шуму којом владају тетреби (Алексић 2015: 71); *Хрџица*... Шест слова! – није се дао цар. – Не каже се *хрџица*, него кртица. – Нисам ни мислио на кртицу, него на хртову жену (Алексић 2015: 131); Наравно, као и у сваком ресторану који држи до угледа, и у Жакету је свирао веома солидан *мољачки* оркестар (Алексић 2019: 12); Не, ја нисам читалац. Ја сам само... *разгледач* прича (Алексић 2013: 58); И ја сам из Мексика и не зовем се пуж, него *јужос* (Алексић 2013: 80).

У нашем корпусу ређе уочавамо изведеничке okazjiонализме добијене префиксацијом. У префиксалној твореници *јолуцар*, реч је о врло старом типу творбе у ком префикс уноси значењску компоненту „делимично, непотпуно значење” (Радовић-Тешић 2002: 144), а комични ефекат проистиче из царевог буквалног схватања префикса *јолу-*:

– Таман посла! – успротиви се учитељ – онда бисте били полуписмени. То је исто као да сте, на пример, *јолуцар*. – Ја *јолуцар*!? Зар не видиш да сам ја један цео цар? Шта год да такнеш на мени, пипнуо си, море, цара! (Алексић 2015: 67).

Сложенички okazjiонализам у прози Дејана Алексића као плод језичке креативности уочавамо само у примеру *дркоцвећ*, у ком ново значење настаје обједињавањем несродних саставница, како би се означио нов појам, плод деље ликовне креативности, творевина налик на Родаријев *дином фанџазије*²:

Потом је Софија нацртала цвет, али са дрковима уместо латица. Назвала га је *дркоцвећ* (Алексић 2021: 14).

Ређе се јављају okazjiонализми добијени комбинованом творбом, као што су *џеџредоудица* (Алексић 2015: 77) или *Злосмрда* (Алексић 2019: 13), у којима се маштовито и комично комбинују саставнице тако да се добију потенцијално могуће, смешне речи.

Окаizziонализам у форми сливенице добијен је сливањем почетка именице *вила* и глагола *филозофира*, односно заменом иницијалне фонеме, како би се гласовно уклопио у савршену алитерацију гласа *в*. Алитерацијска веза у прозном изразу додатно издваја исказ лика у форми таутограма, на чијем

² Техника за култивисање деље маште *дином фанџазије* подразумева језичку конструкцију сачињену од две речи које нису ни у каквој семантичкој вези, већ припадају различитим лексичким класама (Јанковић 1990: 108).

крају, дакле на стилски маркираној позицији у реченици, стоји околионализам *вилософира* и изазива хумористични ефекат:

- Вредна водена вила везући венчаницу вазда *вилософира*!
- Ваше величанство, молићу лепо... – заврте главом учитељ – не каже се „вилософира”, него „философира”.
- Али цар се није дао:
- Виле *вилософирају*, зато се тако и зову (Алексић 2015: 21).

Сливањем почетка именице *жирафа* и завршетка именице *мајмун* добијен је околионализам *жирамун*, да се истакне мрзовоља и издирљивост краљице која жели кућног љубимца, али неће ни пса, ни мачку, већ нешто што нико нема:

- Хоћеш ли, можда, жирамуна?
- Шта је то жирамун?
- То је пола жирафа, пола мајмун (Алексић 2015: 113).

Сливањем приликом ког је именица *ишејред* уметнута у именицу *исшејредљење* добијен је околионализам *исшејредљење*, а уметањем именице *ишејка* у именицу *дидлиоишејка* добијена је именица *Бидлиоишејка*, док је околионализам *архишејка* из наслова *Зајонејка ретика* звана *архишејка* сливеница добијена уметањем речи *ишејка* у реч *архисејка*. Стварање сливеница уметањем једне речи у другу ређе је у српском језику од сливања почетка једне и завршетка друге речи, па је и стилски ефекат стога јачи:

Министар лова на тетребе дочекао га је примереним речима: – Ваше Величанство, све је спремно за *исшејредљење*! (Алексић 2015: 73); Кад тетка седне на књигу, прича нема шансе да се извуче и збрише. Идеја генијална и ретка: књига и *Бидлиоишејка* (Алексић 2017: 9); Доћи ће моја тетка. Она је, у ствари, архитекта, али је мени лакше да је зовем *архишејка* зато што је она моја тетка – рече Маша, а Милану се учини да би сутрашњи дан могао бити занимљив (Алексић 2013: 9).

Околионализми у причама и романима Дејана Алексића понекад означавају непостојеће појмове, јер је писац сковао реч за коју признаје да не зна шта она тачно значи. Ови околионализми су сачињени од две или три коренске морфеме, од којих неке звуче као постојеће речи српског језика, а неке је писац измислио играјући се гласовима и нагомилавајући кластере, како би алитерацијом постигао да реч звучи *сипрашно* или *скујо*, чиме је остварена мимофонија, опонашање смисла помоћу гласова (Ковачевић 2022: 83):

Читав животињски свет дрхтао је у ишчекивању незаустављиве силе слонова која хрли рушећи све пред собом. То је горе од земљотреса, страшније од торнада, опасније од *јужвидабре*. Добро, ову последњу реч сам измислио, али сложићете се да звучи опасно (Алексић 2021: 31); Када је ризничар коначно пописао све што је цар дао бадава, на списку се нашло седамнаест њива, девет шума, две саксије с мушкатлама, пет воденица, седам извора, три лађе од папира, три ветрењаче, три музичке кутијице, четири дућана, две ковачнице и један *криу-слајосијрој*. – Шта је то, забога, *криу-слајосијрој*? – упита цар ризничара, када се људи разиђоше. – Не знам, Ваше Величанство, али сте га свакако дали за цабе – рече ризничар и повуче се (Алексић 2015: 31).

Низањем окازیонализама остварује се хумористични ефекат, а нанизане непостојеће речи намењене су за *йрекрхаванье језика*, како је сличне језичке творевине називао Јован Јовановић Змај у *Невену*. Нагомилавање сугласничких кластера тешких за изговор (*фрљ*, *фшић*, *лдрицн*) или удвојених слогова у трипут поновљеном измишљеном имену (*Ахилопелекукудија*) додатно је онеобичен план звучања при низању непостојећих речи:

То је чувени *Речник нейосијојних речи*. На пример: *йрейелогофрљ*, *шйииф-шйиуфна*, *цврцидуљ*, *шйелдгредна...* *Криу-слајосијрој* служи као замка за уш *словжерку*, јер када уш поједе слова из неке од тих речи, сместа цркава и остаје мртва до краја живота! (Алексић 2015: 125); И ја сам желео да будем принц од *Ахилопелекукудије*, али је принц од *Ахилопелекукудије* био држи, па је пре мене постао Принц од *Ахилопелекукудије* (Алексић 2017: 8).

Последњи пример ексцерпиран је из збирке прича *Која се шиче како живе йриче*, која је у оквиру анализе са аспекта приповедачке стратегије оцењена као „уметнички обликована, самосвесна игра” (Марковић 2016: 26). *Иира* је реч којом се најчешће описује Алексићева проза за децу, а та вишеструка игра се реализује као разиграна приповедачка форма и поигравање наративним поступцима (Љуштановић 2014; Марковић 2016), али и као бројне игре речима.

2.3. Игре речима су стилска доминанта Алексићевих прича и романа за децу, а заснивају се на каламбур, антономазији, хомоарктону, хомонимији или на замени распореда фонема.

2.3.1. Каламбурски спојеви речи дају књижевном делу за децу нонсенсни карактер, изазивају смех, а наликују на дечије експериментисање језиком у језичкој игри, кроз коју се припрема будућа стваралачка оригиналност.

У збирци прича *Мало-мало ђа слон* каламбурски спојеви речи често су комбиновани са римом, чиме се подражава дечја склоност ка спаривању

речи према звуку а не према смислу, па тако настају нонсенсне римоване реченице усред прозног дискурса:

А то је за кључ кључна ствар. И тако, закључи кључ, без обмане и лажи: брава мора да се тражи. А то је тек мука, то је тек страва, јер не расте на дрвету брава. Није брава брава забадава. Пошто је данима неуспешно тражио браву, кључу беше дошло да прокључа од муке (Алексић 2021: 27); Није било среће веће од његове псеће, јер баш му се хтело да другачије неће (Алексић 2021: 39); Неко би рекао да у томе нема никакве срамоте, али он беше сав ојађен од стида, јер су тај рад деца у школи прозвала *Зрачак сунца закачен за јунца!* (Алексић 2021: 31); Много је тога чему су слоновии склони. Али многим стварима и нису. На пример, слоновии нису склони да се склоне. Стане слон, рецимо на пут и, као за инат – ни да мрдне. Могао би човек да клоне док се они не склоне (Алексић 2021: 52); Једноставно, бдиш и бдиш и никако да шушне неки миш (Алексић 2021: 52).

У збирци прича *Музика ѿражи уиши*, која се налази у допунском избору лектире за пети разред основне школе, каламбур је често стилско средство којим се постиже хумористични ефекат:

Јуче су новине објавиле да су једну камилу у Сахари почеле да *сврбе обе ѿрбе* (Алексић 2019: 22); Забележен је и случај једногрбе камиле коју *сврбе целе ѿри ѿрбе* (Алексић 2019: 24).

Каламбур заснован на хомонимији остварен употребом вокатива именице *браво* и узвика *браво* јавља се у збирци *Мало-мало ѿа слон*, док каламбурско спаривање именице *мува* и трећег лица једнине презента глагола *муваји* уочавамо у збирци *Музика ѿражи уиши*:

„Нашла си ме, *браво*. Свака част и *браво!*” (Алексић 2021: 27); Одомаћила се *мува* и *мува* ли се, *мува* по дечаковој глави (Алексић 2019: 19).

Гласовно подударање завршетка речи у хомотеутону (*на шѿа, ѿашѿа, сва-шѿа, јашѿа*) ствара правилну риму и каламбурску игру речи у дијалогу учитеља и Азбучка Првог:

- На шта? Ташта.
- Ташта? Свашта.
- Јашта, баш та ташта (Алексић 2015: 84).

Каламбурско низање речи према звуку уз правилну риму налазимо и у реченици *Од ѿе ѿраве ѿрѿео је сѿраве* (Алексић 2015: 84), као и у стихованом *сасѿаву* од научених слова, који пише цар Азбучко:

Био једном један неко, јако важан надалеко.
За јад велик он је знао, али јао, али јао,
Ником није било жао (Алексић 2015: 86).

У ређалици у дијалогу учитеља и Азбучка речи се нижу по звуку, тако да творе асонанцу (понављање вокала *о*, јер цар учи слово *О*), као и хомеоптотон (наглашавање деминутивног значења суфикса *-чић*), чиме се ствара успео каламбурски низ:

- Као што видите, слово *О* је свуда око нас. На пример: точак.
- Или обруч.
- Или бродски прозорчић.
- Или, новчић у џепу морнара који гледа кроз бродски прозорчић.
- Или круна на глави цара чији је лик на новчићу у џепу морнара који гледа кроз бродски прозорчић.
- Или округли грб на круни цара чији је лик на новчићу у џепу морнара који гледа кроз бродски прозорчић.
- Или бродски прозорчић на лађи која је на грбу што краси круну на глави цара чији је лик на новчићу у џепу морнара који гледа кроз бродски прозорчић (Алексић 2015: 96).

Екскламацијом наглашена каламбурска декомпозиција сложенице у роману *Чудесни њодвизи Азбучка Првој у тиридесетј* слова налик је на дечје тумачење сложеница:

- Данас учимо слово *В* – рече учитељ – *В* као *врабац*, *В* као *висабада*...
- Што моја баба да виси, нека виси твоја! – прекиде га цар (Алексић 2015: 18).

Тмезичким каламбуром³ оствареним разбијањем именице *буквар* на узвик *бу* и именицу *квар* обликује се лудички дијалог учитеља и неписменог цара:

Како описменити некога ко се боји буквара, као да у њему живи некакво страшно „бу”? Али учитељ се досети:

- Ваше Величанство, шта једном „бу” морате додати да добијете реч буквар?
- Цар није дуго размишљао:
- Квар.
 - Тачно тако. То значи да је у *буквару* свако „бу” у *квару*. Стога немате разлога да се плашите (Алексић 2015: 18).

³ Код стилистичке тмезе долази до разбијања речи, при чему речи и у саставу сложенице и издвојене имају исто значење, док код тмезичког каламбура издвојене компоненте добијају потпуно ново значење (Ковачевић 2000: 222).

Налик на тмезичко декомпоновање речи⁴ јесте и тумачење значења речи налик на дечје разумевање лексике на основу звуковне сличности, повезивањем са речима које слично звуче (принцип назван *ономатопојеја*), слично народној етимологији, које се јавља у роману о Азбучку Првом, када цар затражи гурабије, а кувар Дарданије уместо слаткиша с бадемом уваља-ног у шећер у праху послужи две огромне ћуфте, уз следеће образложење:

– Ваше Величанство, гурабије су две велике ћуфте на врло малом тањиру. Пошто им је тесно, оне се међусобно гурају и бију. Зато се зову гурабије (Алексић 2015: 54).

У причи „Жак” из збирке *Музика љиражи уши* главни јунак, који замишља да је неки Жак, тумачи значење речи *шестиаменї* у дијалогу с голубом на Ајфеловом торњу:

– И знаш ли ти уопште шта је то *шестиаменї*?

Још мало се збуним, али видим да толика збуњеност пред једним обичним голубом неће изаћи на добро, па му спремно одговорим:

– Знам. То је *једно сїаринско шесїо са укусом менїе*.

– Па шта ако знаш! Као да је то неко велико знање! – рече голуб, па додаде: – И немој да мислиш да сам ја неки обичан голуб (Алексић 2019: 49).

2.3.2. Духовита и ефектна игра звучања и значења остварена је хомо-арктоном, тако што се на основу истог почетка речи у значењску целину повезују узвик *бу* и именице *будилник*, *бундева*, *Будимїешиїа* и *дунар*. Четрнаест пута графостилемски истакнут слог БУ изазива комични ефекат, па тако *Сїрашина љрича* на крају постаје смешна прича. Мајускуларни графостилем је двапут додатно наглашен алонжманом, који је такође одлика дечјег језика. Шестогодишњаци и седмогодишњаци уживају у играма анализе речи, а Алексић опонаша једну такву језичку игру у којој се код детета-читаоца развија силабичка свест и способност слоговне анализе речи:

Поред мрака, донео сам и једно БУ. То је много важно за сваку страшну причу. Бу је оно што искочи пред вас кад се најмање надате и дрекне БУУУ! И њега сам једва нашао. Прво сам хтео да узмем БУ из БУдилника, али та идеја је пропала јер је будилник био навијен и ујутро не би могао да ме пробуди. Нисам

⁴ „За разлику од чистих стилистичких тмеза, у поезији се често сусрећу типови разбијања ријечи који су сродни тмезичким, али се ипак од њих разликују по неким битним особинама. Тако се нпр. пјесници често користе поступком разбијања ријечи, с тим да између дијелова декомпоноване ријечи не умећу никакву језичку јединицу” (Ковачевић 2000: 221).

ја досадан као кромпир кад се пробудим. БУ из БУндеве завршило је у пити, а БУ из БУдимпеште није ми било од користи јер је умело да виче БУУУ само на мађарском. Зато сам морао да позајмим БУ из једног БУнара. У ствари, нисам баш узео право БУ, него његов одјек. Кад викнеш БУУУ изнад бунара, врати се само његов ехо. Право БУ остане у бунару. Али шта да се ради, боље и одјек него да у причи немамо никакво БУ. Шта је сад, што сте се тако разочарали? Изгледа да вам смета што имам безопасан цепни мрак и једно лажно БУ (Алексић 2021: 64).

Веома успела игра речи заснована на хомоарктону у збирци прича *Музика* *џражи уши* остварује се смењивањем речи *џорњај*, *џорња*, *џорњао*, *џорња*, *џорња*:

Торњај се с мој џорња! (Алексић 2019: 48); – Да ме разумеш, већ *би се џорњао с мој џорња!* – Није ово твој *џорањ*, него Ајфелов (Алексић 2019: 49).

2.3.3. Као и у Радовићевим причама, и у Алексићевим причама уочава се вишеструка игра (Љуштановић 2014: 502). Игра речима заснована на хомонимији додатно је онеобичена римом у прозном тексту закона који је донео наврдеда Азбучка Првог:

Јесте, пошто се његова жена, Ваша наврбада, звала Јелена, сматрао је да би било ужасно убијати дивљач истог имена. Написао је закон који гласи: *Своју грају Јелену много љубим – цмок. У мом царсџиву јелене удијаџи – јок* (Алексић 2015: 70).

У причи „Проблем с камилом” у игру звучања и значења улазе деминутив именице *камила* и именица *камилица*, па се игра речи заснива на довођењу хомографа у исту семантичку раван:

Познато је да *камилица* успешно лечи *камиле*, због чега је на крају крајева, и добила име. Други су, опет, били против тога. Говорили су да је тачно да *камлица* лечи *камиле*, али само док су мале, то јест док су *камилице* (Алексић 2019: 23).

Игра речима заснована на семантици речи *хармоника* јавља се у језичкој игри *Ко смисли најдужу реч на слово Х*, коју цар Азбучко игра са својим учитељем, чиме се постиже ефекат хумора:

- Харамбаша. Девет слова!
- Хармоника. Моја победа!
- Чекајте, Ваше Величанство, хармоника има исто девет слова, као харамбаша.

– Јесте, али хармоника може да се развуче, а харамбаша не може – рече победоносно цар (Алексић 2015: 131).

2.3.4. Игре речима засноване на промени распореда фонема уочавамо у причи „Телефонски ручак” у којој се премештањем добијају непостојеће или постојеће речи, односно *телефонски ручак* за врапце који стоје на телефонским жицама и кљуцају *јестиве речи*, чиме се код деце млађег школског узраста развија виши ниво фонолошке свести:

Ветар беше толико леден и оштар да слова у речи ЗИМА нису могла да стоје мирно, него су цвокотала, тресла се и премештала с места на место. Тако је ЗИМА час бивала МИЗА или ЗАМИ, а час МЗАИ или АИЗМ (Алексић 2019: 75); Тако је ВАСО постало ОВАС, а последња реч ЧАЈЕМ – претворила се у реч ЈЕЧАМ! (Алексић 2019: 78).

Прича се завршава још једном језичком игром, у којој писац апострофира децу и позива их да реше језичку мозгалицу:

А ви, драги моји, пажљиво послушајте. Можда се у некој речи, за коју мислите да је бескорисна, крије баш оно што прижељкујете. Ако, на пример, речи СЕДЛО и ’ЛАД ставите у фрижидер, оне ће на хладноћи да задрхте, слова ће се измешати и скупити у једну реч. Тако ћете добити... Погодите сами. У сваком случају – пријатно! (Алексић 2019: 78).

2.4. Једна од стилских доминанти збирке прича *Мало-мало ђа слон* јесте буквализација фразеологизама, што је још један од језичких поступака који је својствен *гечјем језику*:

А једна моја браон чарапа се поцепала. Обујем је и видим – *вири кромпирић*. Одлично, помислим: обожавам пржене кромпириће. Али онда се сетим да је тај кромпирић мој ножни палац и одмах изгубим апетит (Алексић 2021: 12); „Ко си ти?“, упита мирис покушавајући да му се отме. „Ја сам нос“, одговори створење. „А зашто причаш тако смешним гласом“, настави знатижељно мирис, једва се одупирући. „Зато што *причам кроз нос...*“, рече нос. (Алексић 2021: 26); Али крава га је само одмерила *појледом* за који *ди се без сумње мојло рећи да је крављи* (Алексић 2021: 35).

Почетак приче „Ремек-дело” из збирке *Мало-мало ђа слон* обликован је вишеструким поступком буквализације фразеологизама *бићи сломљеној срца* и *зарезиваћи некоја*, као и поигравањем с метафоричним и буквалним значењем глагола *ошуйећи*:

Заљубила се обична оловка у наранџасти фломастер. Али фломастер за ту љубав уопште није марио. Само је ћутљиво стајао над једним празним листом папира и није никога примећивао. Зато је оловка ускоро *осијала сломљеној срца*. „Он мене уопште не *зарезује*”, жалила се плачним гласом пред читавим школским прибором. „Па и не треба да *ише зарезује* фломастер, него ја”, рече јој зарезач. „Нисам на то мислила”, одврати оловка горко, па онда настави: „Али кад си већ ту, можеш *ме зарезати*. Ох, како *сам само ошуйела...*” (Алексић 2021: 42).

Завршетак поглавља *Ђ* у роману о *Азбучку Првом* обликован је поступком буквализације фразеологизма *хватајући зјала*, јер цар постаје *хватач зјала* како би научио да рукама у ваздуху испише слово *Ђ*:

- Знам неке људе који по цео дан хватају зјала – рече мирно Глигорије.
- Цар се замисли. И он је чуо за хватаче зјала. Идеја му се учини добра.
- У реду, онда ми нађи стотинак зјала.
- Зјала не иде на комад, него на кило (Алексић 2015: 36).

Кад *Азбучко* куца на врата ризнице, ризничар му одговара буквализујући фразеологизам *дијши ван себе*, а потом се у дијалозима цара и ризничара буквализује фразеологизам *доћи себи*, кроз поигравање метафоричним и буквалним значењима глагола кретања (*враћашћи се, њожириши, доћи*):

- Отворићу кад *се враћаш*.
- Кад *се вратиш* где?
- У *себе*. Сад *сам ван себе од нервозе*, јер ме по стоти пут прекидате у бројању дуката.
- Цар скоро зареза од гнева.
- У реду, *доћи ћу за пет минута*, а ти *њожири назад у себе* (Алексић 2015: 90);
- Откуд ти?
- Ево ме, *дошао сам себи* (Алексић 2015: 91);
- Дакле, као што рекох, Ваше Величанство, *дошао сам себи*.
- А цар? Е, сад је он *дио ван себе, њолико ван себе да није знао хоће ли се икада враћашћи* (Алексић 2015: 92).

Духовито поигравање значењем фразеологизма једна је од стилских доминанти прича у збирци *Музика њиражи уши*, у којој нонсенсни след догађаја често проистиче из језичке игре у којој се модификује значење фразеологизма:

Не само да им не прија него им толико позли да *њобећу љавом без обзира*. Обзир им ионако не *иједа* јер су то *дебозирна* створења (Алексић 2019: 13);

После је те будилнике продао и од тог новца отпутовао на одмор у Сахару. Од-
уек га је *сврбела радозналост* да проба да јаше камилу. А свако се *чеше тамо*
где га сврби (Алексић 2019: 26).

„Прича о изгубљеној цртици” (Алексић 2019: 41-45) почиње изјавом
једног трговца рибом који је решио да *погвуче цртицу*, а могао је рећи и да
окреће нови листи, а потом пописао све дугове својих муштерија и подвукао
не црту, већ *цртицу*. Цртица се одметнула у свет и тамо доживела бројне
авантуре. Прича нонсенсне садржине је од почетка до краја обликована по-
игравањем значењем фразеологизма, његовим буквализовањем и персони-
фикацијом *цртице*.

На буквализацији полусложенице *лептир-машина* почива радња кратке
приче „Место за лептира”, јер је главни јунак приче лептир који је слетео на
кошуљу, на место где се иначе ставља лептир-машна (Алексић 2019: 47).

Радња приче „Случај клемпаве куће” проистиче из буквализације фра-
зеологизма *и зидови имају уши*, јер кућа на бочним зидовима има зидне уши,
па стога добија надимак *Клемпава кућа* (Алексић 2019: 55-61). Писац се по-
играва значењем фразеологизма, па зидне уши имају лековито својство, јер
слушају свакодневне јадиковке.

2.5. Један од лудичких поступака којима Алексић обликује прозна дела
за децу је и честа употреба парне или уланчане риме налик на народне ре-
ђалице. Римовани наслови прича „Шта чарапе разне раде док су празне”
(Алексић 2021: 11) и „Чему је слон склон” (Алексић 2021: 52) у збирци *Мало-
мало ђа слон* привлаче децу пажњу својим нонсенсним садржајем и римом.

У збирци прича *Мало-мало ђа слон* рима се јавља у реченици у причама
„Ремек-дело” и „Страшна прича”, као и у роману *Чудесни погвици* *Азбучка*
Првој у тридесет *слова*, што наликује на спонтано настале риме у децем
говору:

То је, драги моји, јастук који је изгубио *мекоћу*, па сам себе жуља *ноћу* (Алек-
сић 2021: 44); Толико сам уморан да бих могао заспати чак и на јастуку који је
изгубио *мекоћу*, па много жуља *ноћу* (Алексић 2021: 45); Кромпири су много
досадни кад се пробуде. Стално *вире* и чекају кад ће у *вице* (Алексић 2021: 63);
Добро, опростите, нека је Ваша *даба* крепка и никад *слаба* (Алексић 2015: 19);
Зависи да л’ су *зјала* велика или мала (Алексић 2015: 36).

Риму у прозном дискурсу налазимо и у роману *Чудесни погвици* *Азбуч-
ка* *Првој у тридесет* *слова*, да истакне афективност исказа, удружена са
другим средствима за исказивање емотивне модалности (узвик и реторско
питање):

Римоване су и изреке којима је засићено поглавље Ж у Алексићевом роману о Азбучку Првом, у ком цар одлази у мало село чији се становници изражавају у изрекама. Поред низа познатих народних изрека, у којима нема риме, јављају се и нове изреке онеобичене употребом риме, која доприноси њиховој памтљивости:

Где кашика зveckа, брига је малецка (Алексић 2015: 43); Цар без круне, ко гусле без струне – гласно се насмеја учитељев учитељ и зашкљоца са она два-три преостала зуба (Алексић 2015: 45).

Стиховане дечје творевине су обично кратке и одликује их парна рима, а *йесмице* налик на дечје стихотворство одлика су прозних дела Дејана Алексића. Пошто су катрени с парном правилном римом веома чести у роману *Чудесни йодвизи Азбучка Првој у йридесеџ слова*, навешћемо само неколико примера.

У причи „Крава с погрешном шаром” газда Средоје својој крави певуши сваког јутра песму у виду катрена с изометричним стиховима (шестерцима), налик на дечје песничке творевине:

Драга моја краво,
Најлепша си – браво!
Ниси ти у квару,
Љубим те у шару! (Алексић 2021: 33)

У *Чудесним йодвизима Арбучка йрвој* царски хор пева катрен изометричних стихова (осмерци) с парном римом:

– Царе, царе, нек ти прија
Једнодневна екскурзија;
Кад год одеш на пут даљи,
Разгледницу ти пошаљи... (Алексић 2015: 40)

Парну риму у катрену цар Азбучко Први сваког јутра изговара пред портретом наврдеде, а уочавамо је и у катрену исписаном на цедуљици коју је добио од Видовитог Видоја:

– Док ме гледа мили наврдеда,
Мени савест да погрешим не да.
Њему хвала што ми двор сагради,
А сад журим – кајгана се охлади (Алексић 2015: 49).

Изострофични катрен у седмерцима јавља се у свечаној корачници пригодног типа, коју изговара поворка при поласку у лов на тетребе:

Ој, тетребе сурови,
Цар ће да те улови;
Њему много не треба
Да улови тетреба (Алексић 2015: 73)

Насред царског друма украо сам глатко
Неписменом цару од купина слатко.
Недавно му мазнух с дукатима врећу,
Да крадем од цара ја престати нећу (Алексић 2015: 66).

Правилна парна рима у катрену онеобичење је које привлачи пажњу читаоца романа, јер се прозни дискурс прекида навођењем стиховане поруке коју крадљивац круне упућује цару:

Међу лоповима, ја сам владар прави,
Само ми је круна фалила на глави.
Сада сам и круну добио на дар,
Дођох ко арлекин, одлазим ко цар (Алексић 2015: 92).

Нонсенсна „Страшна прича” у збирци *Мало-мало ђа слон* завршава се стиховима:

Доста за вечерас, авај;
Лези, Дејане, и – спавај... (Алексић 2021: 64)

Укрштену риму уочавамо у духовитом катрену уметнутом у прозно ткиво приче „Мољац угоститељ”, као почетак староградске музике за мољце:

Све што човек преде,
Шије или кроји,
Мољац ће да једе,
Па ће да се гоји... (Алексић 2019: 12).

Карневалска слика света у прозним делима Дејана Алексића обликована је бројним лудичким поступцима, а један од најчешћих поступака онеобичења је употреба риме у прозном дискурсу, често у оквиру говора ликова, у причама нонсенсне садржине, а понекад и у самом наслову, да привуче пажњу младог читаоца.

3. ЗАКЉУЧАК

Прозна дела за децу Дејана Алексића обилују стилемама, којима се постижу стилски ефекти на плану звучања и значења. Језички израз прозног стваралаштва за децу Дејана Алексића је свеж, модеран и оригиналан, а посебан печат му дају бројне језичке игре, блиске говору детета. Приликом ексцерпирања грађе, уочили смо велики број фигура којима се постиже емфатичко истицање делова исказа и остварује лудичка функција језика. По својој фреквентности и стилогености издвајају се окازیонализми, најчешће грађени суфиксацијом, као у дејим неологизмима, затим каламбурски сповеји речи, разноврсне игре речима, уланчаност узастопних рима и буквализација фразеологизама. Духовите игре значења и звучања које привлаче пажњу читалаца често уносе нонсенсне елементе. Награђивани песник чак и кад пише у прози често користи риму, најчешће у катрену с парном, правилном римом. Понекад и у прозној реченици истиче битне делове исказа римом, која је графостилистички истакнута. Игре речима најчешће заснива на каламбуру, а поиграва се и силабичком структуром речи, хомонимима и хомографима. Ковачевић у својој књизи *Стилска играња у књижевности одраслих* закључује да „истинска поезија за децу јесте поезија дејег духа и језика” (Ковачевић 2022: 68), а на основу проведене анализе можемо закључити да је и истинска проза за децу написана у духу дејег језика и ведре игре духа.

ИЗВОРИ

Алексић (2013): Дејан Алексић, *Зајонејка рејка звана архиејка*, Београд: Креативни центар.

Алексић (2015): Дејан Алексић, *Чудесни подвижи Азбучка Првој у иридесеј слова*, Београд: Службени гласник.

Алексић (2017): Дејан Алексић, *Која се ијиче како живе ијиче*, Београд: Креативни центар.

Алексић (2019): Дејан Алексић, *Музика ијражи уши*, Београд: Креативни центар.

Алексић (2021): Дејан Алексић, *Мало-мало ја слон*, Краљево: Имам идеју.

ЛИТЕРАТУРА

Илић (2013): Слађана Илић, Немогуће у поезији Дејана Алексића, у: Д. Бошковић (ур.), *Српски језик, књижевност, уметност: зборник радова са VII међународној научној скупи одржаној на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу* (26-27. X 2012), Књ. 2, *Немогуће: завеш човека и књижевности*, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 251-254.

Живановић (2013): Јелица Живановић, *Зашто Једино ветар*: поводом књиге *Једино ветар* Дејана Алексића, *Наш њрај: часопис за књижевност, уметност, културу и маркетинг*, 20(1/2), 349-355.

Живановић (2013а): Јелица Живановић, *Метафора у поезији Дејана Алексића*, *Радови Филозофског факултета*, 15(1), 369-382.

Јанковић (1990): Снежана Јанковић, Ђани Родари: Од игре до приче – један корак, у: А. Марјановић и др. (ур.), *Дечје језичке игре*, Београд: ЗУИНС; Сарајево: Свијетлост, 105-119.

Кебара (2015): Марина Кебара, *Психолингвистички аспекти језичке игре као међајезичког контекста (рефлексија) у анализи српске и руске језичке личности*, докторска дисертација, Крагујевац: [М. Кебара].

Ковачевић (2000): Милош Ковачевић, *Стилистика и граматика стилских фигура*, Крагујевац: Кантакузин.

Ковачевић (2022): Милош Ковачевић, *Стилска играња у књижевности одраслања*, Београд: Јасен.

Костић, Владисављевић (1995): Ђорђе Костић, Спасенија Владисављевић, *Говор и језик деце у развоју*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Љуштановић (2014): Јован Љуштановић, *Прича и причање као игра у кратким причама за децу Душана Радовића и Дејана Алексића*, у: В. Јовановић, Т. Росић (ур.), *Књижевност за децу у науци и настави: зборник радова са научној скупи*, Јагодина: Факултет педагошких наука Универзитета у Крагујевцу, 501-511.

Марковић (2016): Ана Марковић, *Метафикција у делу Која се пише како живе приче* Дејана Алексића, *Детинство: часопис о књижевности за децу*, 42(4), 22-33.

Марковић (2018): Ана Марковић, *Технике и стратегије прозне самосвести у причама Дејана Алексића и Весне Видојевић-Гајовић*, у: В. Јовановић, Б. Илић (ур.), *Књижевност за децу у науци и настави: зборник радова са научној скупи*, Јагодина: Факултет педагошких наука Универзитета у Крагујевцу, 285-297.

Радовић-Тешић (2002): Милица Радовић-Тешић, *Именице с префиксима у српском језику*, Београд: Институт за српски језик САНУ.

Спасић, Ђуровић (2020): Морфолошки и творбени аспект дечијих неологизама, у: М. Ковачевић (ур.), *Српски језик, књижевност, уметност, Експресивност у српском језику*, књ. 1, Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, 71–86.

Jelena Lj. Spasić

University of Kragujevac

Faculty of Education in Jagodina

Department of Philology

LANGUAGE PLAY IN DEJAN ALEKSIĆ'S PROSE WORKS FOR CHILDREN

Summary: The paper deals with unusual language features in Dejan Aleksić's prose works, from the point of view of the relationship between children's language and language play. The analysis was carried out using the linguistic-stylistic method. The corpus consisted of Dejan Aleksić's prose works, with the emphasis on the stylistic dominants which represent the hallmark of the poetics of this established and award-winning children's writer. Dejan Aleksić's language play is realised through occasionalisms, pairing of words by sound, puns, literal meanings of phraseologisms, chaining of successive rhymes as in folk rhymes – which are the specific characteristics of spontaneous children's language creativity.

Keywords: stylistics, linguistic stylistics, Dejan Aleksić, children's literature.